הוֹרָהָנָה אֵין – דוקא באופן זה, שנמסרה להם מרצון מחמת חוב ממון, דהיתה נאסרת לולי שהיו עדים שלא נסתרה ולא נטמאה, כיון שנמסרה להם מדעת במשכון על החוב, ובדיני הגוים אחר שעבר הזמן ולא נפרע החוב הרי היא קנויה להם, ולכן יש לחשוש שמא נבעלה להם. אבל אם נֶחְבְּשָׁה בעל כרחה מחמת ממון, כגון שלא שילמה את חובה ושבו אותה נושיה עד שתשלם את חובה, כיון שגם על פי דיני הגוים אינה קנויה להם, הם חוששים לבועלה, שלא יפסידו את ממונם, לֹא – אין מחזיקים אותה בטומאה, ואפילו אם אין עדים שלא נבעלה. ומוכח מדברי המשנה שאף במקום שיש הגוים תקיפה על ישראל אינה נאסרת כשנשבתה מחמת ממון.

מתרצת הגמרא: הוּא הַדִּין שחוששים שנבעלה אֲפִילּוּ כשֶׁנֶּחְבְּשָׁה באונס, כיון שיש הגוים תקיפה על ישראל, ומה שנקטה המשנה 'הורהנה', הוא מכיון כיון שמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה, שאותה תינוקת הורהנה, אך גם אם היתה נחבשת באונס היינו חוששים שמא נבעלה, והיינו צריכים עדים שהיא מותרת לבעלה.

הגמרא מביאה לשון אחרת, שלפיה רבא מסייע מהמשנה לדין זה: אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש אומרים, שכך אָמַר רָבָא, אַף אֲנָן נַמִי תְּנִינָא – גם במשנה שנינו כדברי רב שמואל בר רב יצחק, שאם יד הגוים תקיפה על ישראל, יש לחשוש שנבעלה אפילו אם נחבשה על ידי ממון, שכך שנינו, הָעִיד רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וכן העיד עמו רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב, עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הנשואה לכהן שֶׁהוֹרְהֲנָה בְּאַשְׁקְלוֹן בידי הגוים, וְרִיחֲקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ, וְעֵדֶיהָ שהעידו שהורהנה מְעִידִים עָלֶיהָ שֶׁלֹּא נִסְתָּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים לבני משפחתה, אין לכם לרחקה, שהרי אִם אַתֶּם מַאֲמִינִים לעדים שֶׁהוֹרְהֲנָה, הַאֲמִינוּ להם שֶׁלֹּא נִסְתָּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה, וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים לדברי העדים שֶׁלֹּא נִסְתָּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה, אֵל תַּאֲמִינוּ שֶׁהוֹרְהֲנָה. מסיים רבא את הוכחתו: וְהָא מעשה זה דְּאַשְׁקְלוֹן, דְּעַל יְדֵי מָמוֹן הָוֵה, וידּ הגוים תקיפה על ישראל, וְמַעֲמָא דְּעֵדִים מְעִידִין אוֹתָהּ – ורק מחמת שהעידו עליה עדים היא טהורה, הָא – אבל אם אֵין עֵדִים מְעִידִין אוֹתָהּ, לֹא – אינה בחזקת טהורה, אלא חוששים שנבעלה לשוביה.

מַאי לָאו – האם אין הכוונה, דלֹא שְׁנָא הוֹרְהֲנָה וְלֹא שְׁנָא נֶחְבְּשָׁה – שאין חילוק בין הורהנה מדעת לבין נחבשה בעל כרחה, שהרי בשניהם מוחזקת בידם מחמת ממון, ומה שנקטה המשנה 'הורהנה' הוא מכיון כיון שמעשה שהיה כך היה, ומוכח כדברי רב שמואל בר רב יצחק, שבמקום שיד עובדי כוכבים תקיפה על ישראל, גם בנשבית על ידי ממון יש לחשוש שמא נבעלה.

דוחה הגמרא: לֹא – אין זו ראיה, שהרי אפשר לומר דהוֹרְהֲנָה מדעת שַׁאנִי – דינה שונה, דכיון שהיא קנויה להם על פי דיניהם, יש חשש שיבעלוה, אבל כשנחבשה בעל כרחה שאינה קנויה להם, הם חוששים לבעול אותה, ואינה נאסרת.

הגמרא מביאה עתה לשון אחרת בעיקר דברי רב שמואל בר רב יצחק: אִיכָּא דְּרָמֵי לָהּ מֵירְמָא – יש שהביאו מימרא זו בדרך קושיא ותירוץ, תְּנַן במשנתינו שאם נשבית עַל יְדֵי מָמוֹן, מוּתֶרֶת לְבַעְלָהּ, וּרְמִינְהוּ – וקשה על משנתינו מהמשנה בעדיות, שם שנינו שהָעִיד רַבִּי יוֹסֵי כּוּ' על תינוקת שהורהנה באשקלון, וְהָא מעשה זה שאירע בְּאַשְׁקְלוֹן, דְּעַל יְדֵי מָמוֹן הִיא, וּמכל מקום קָתָנֵי מַעֲמָא – שנינו בה שהטעם שהיא מותרת הוא רק כיון דְּאיכא עֵדִים הַמְעִידִים אוֹתָהּ שלא נבעלה לשוביה, הָא אם אֵין עֵדִים שֶׁמְּעִידִין אוֹתָהּ שלא נבעלה, לֹא – אין מעמידים אותה בחזקת טהורה, ואוסרים אותה על בעלה, ואילו במשנתינו מבואר שאם נשבית מחמת ממון היא מותרת. וּמְשַׁנֵּי – וכדי לתרץ קושיא זו אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, לֹא קַשְׁיָא – אין קושיא בין המשניות, אלא כָּאן – במשנתינו מדובר במקום שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים ולכן הם יראים לבוא עליה, והיא מותרת לבעלה, וְכָאן – במשנה בעדיות מדובר שֶׁיַּד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים תַּקִּיפָה עַל עַצְמָן – על ישראל, ולכן יש חשש שבאו עליה ואסורה לבעלה. ולפי לשון זו אין הבדל בין 'נחבשה' מאונס, לבין אם 'הורהנה' מדעתה.

* * *

שנינו במשנה: האשה שנחבשה וכו' עַל יְדֵי נְפָשׁוֹת, אֲסוּרָה וְכוּ' לבעלה. והיינו באופן שדנוה למיתה, שנוהגים בה מנהג הפקר, ויש לחוש שהתרצתה להבעל לאחד מהם, ונאסרה על בעלה. הגמרא מביאה אופנים נוספים שהאשה נאסרת, אף שלא דנו אותה בעצמה למיתה: אָמַר רַב, כְּגוֹן נָשֵׁי גַּנָּבֵי – נשות הגנבים, שהיתה המלכות ממיתה את הגנב בתליה, ומפקירה את ביתו ואשתו, ואשה שנתפס בעלה בגניבה, הרי היא בחזקת שנבעלה, דכיון שהמלכות מפקירה אותה אין בני אדם חוששים לבועלה.

לוי חולק על דעת רב: וְלֵוִי אָמַר, כְּגוֹן אִשְׁתּוֹ שֶׁל בֶּן דִּינַאי, שהיה רוצח ידוע, וכיון שנתפס על ידי המלכות בעון רציחה, ואף אשתו נחבשה בידם מחמת כן, הרי אשתו מופקרת על ידי המלכות, ואין חוששים לבועלה. אבל באדם שנתפס בגניבה אין מחמירים בעונשו להפקיר את אשתו, ולכן אינה בחזקת שנבעלה.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת, מאיזה זמן מפקירה המלכות את אשת היוצא ליהרג, והיא אסורה לבעלה: אָמַר חִזְקִיָּה, מה שאמרו רב ולוי, שאשת הנידון למיתה אסורה על בעלה, וְהוּא – זהו בתנאי שֶׁגְּמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה, אך קודם שנגמר דין הבעל למיתה, חוששים לבוא עליה והיא מותרת לבעלה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁעדיין לֹא נִגְמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה נאסרת אשתו, כיון שכבר קודם לכן מפקירה המלכות את נשותיהם אין יראים לבועלה.

משנה

המשנה שלפנינו מביאה הלכות נוספות בדין השבויה: עִיר שֶׁכָּבְשׁוּהָ גוים על ידי כַּרְכּוֹם – מצור שעשו סביבותיה, כָּל הכֹּהֲנוֹת – נשות הכהנים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּתוֹכָהּ בעת כיבושה, פְּסוּלוֹת – אסורות לבעליהן, מחשש שנאנסו, ואשת כהן אסורה באונס. וְאִם יֵשׁ לָהֶן עֵדִים שהיו עימן כל אותו הזמן וראו שלא נבעלו, אֲפִילּוּ עֶבֶד, וְאֲפִילּוּ שִׁפְחָה המעידים על כך, אף שהם פסולים לשאר עדויות, חֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין, לפי שחכמים הקילו באיסור שבויה להאמין אף לפסולים. וְאמנם, אף שהקילו בזה, אֵין נֶאֱמָן אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ – אין האשה עצמה או בעלה נאמנים להעיד עליה שהיא טהורה.

* * *

גמרא

הגמרא מקשה סתירה ממשנתינו למשנה אחרת: וּרְמִינְהוּ, כַּלָּשֶׁת – חַיִל של גוים ה'בולשים' ומחפשים שלל, שֶׁבָּאָה לָעִיר, בְּשָׁעַת שָׁלוֹם – שאין מלחמה ביניהם לבין מלכות אחרת, ויש להם פנאי, חֲבִיּוֹת היין הַפְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת אפילו בהנאה, מחשש שנגעו בהם הגוים. אבל חביות הַטְּמוּמוֹת במכסה הדבוק בטיט, מוּתָּרוֹת אפילו בשתיה, שסתימתן מוכיחה שלא נגעו בהם כלל, שאם היו פותחים אותם ודאי לא היו טורחים לסוגרם, שאין אימת אדם עליהם. אבל אם באו לעיר בְּשָׁעַת מִלְחָמָה, אֲלוּ וַאֲלוּ – הפתוחות והסתומות מוּתָּרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין להם פְּנַאי לְנַסֵּךְ. וקשה מהמבואר במשנתינו, שאף בעיר שנכבשה במלחמה על ידי מצור יש לחיילים פנאי לבעול.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב מָרִי, אף ששעת מלחמה היא, מכל מקום לִבְעוֹל יֵשׁ להם פְּנַאי, לפי שיצרם תוקפם, אך לְנַסֵּךְ אֵין להם פְּנַאי. הגמרא מבארת שמלבד זה שבשעת מלחמה לעולם אין חוששים לניסוך, יש פעמים שאין חוששים אף לבעילה: רַבִּי יִצְחָק בַּר אֶלְעָזָר מְשַׁמֵּיהּ דְּחִזְקִיָּה אָמַר, גם לגבי בעילה שבשעת מלחמה, לא תמיד נאסרות הנשים, אלא כָּאן – האופן שבו אין הנשים נאסרות, הוא בְּכַרְכּוֹם שֶׁל אוֹתָהּ מַלְכוּת שבסביבות העיר, ובאו חיילי המלך לכבוש את העיר כדי לצרפה למלכותם וישלמו לו מיסים, ואינם רוצים להשחית את העיר, ושומרים על חייליהם שלא יבעלו את נשות העיר, והרי הן מותרות, ובאופן זה לא דיברה המשנה. ואילו כָּאן – במשנתינו, שכל נשות הכהנים אסורות, מדובר בְּכַרְכּוֹם שֶׁל מַלְכוּת אַחֶרֶת שבאו להלחם בעיר זו, ואינם רוצים לכובשה תחת מלכותם, וכיון שכך אינם חסים על בני העיר ויש חשש שבעלו את

המשך בעמוד רנד

רנד

המשך ביאור למסכת כתובות ליום ראשון עמוד א

הנשים שם, ולכן כולן אסורות.

מקשה הגמרא: בכרכום שֶׁל **אוֹתָהּ** מַלְכוּת **נַמִּי** – גם כן יש לחשוש לבעילה, כי אף שאין המלכות רוצה להשחית את העיר, מכל מקום **אִי אֶפְשָׁר** דִּלְּא **עָרֵק** חַד מִינַּייהוּ – אין צבא המלך יכול לשמור שלא יברח אפילו חייל אחד לתוך העיר הכבושה ויבעל, ויש לאסור מספק את כל הנשים שבעיר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַב **יְהוּדָה, אָמַר** שְׁמוּאֵל, דברי חזקיה אמורים **כְּשֶׁמִּשְׁתַּמֶּרֶת** שהעמידה המלכות לשמור על בני העיר סמוכות **וְרוֹאוֹת זוֹ אֶת זוֹ**, ואי אפשר שיברח אפילו חייל אחד לתוך העיר.

שואלת הגמרא: ועדיין קשה, הרי **אִי אֶפְשָׁר** דִּלְּא **נָיְימָא פּוּרְתָּא** – לא יתכן שכל השומרים יעמדו על משמרתם ולא יתנמנמו אפילו לזמן מועט, ועדיין יש לחשוש שנכנס חייל אחד לעיר ובעל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַבִּי **לֵוִי**, מדובר **כְּגוֹן** דְּמְהַדַּר לֵהּ לְמָתָא – שהקיפו את סביבות העיר בדברים המשמיעים קול, **בְּשׁוֹשִׁילְתָּא** – שלשלאות ברזל, **וְכַלְבָּא** – וכלבים נובחים, **וּגְוָוזָא** – מקלות וקיסמים, **וְאַוְוזָא** – אווזים הצועקים, ואם ינסה אחד החיילים להכנס, יכשל בשלשלאות הברזל או במקלות, וישמע קולם, וכן הכלבים והאווזים יצעקו, ובשמירה מעין זו אין לחשוש שמא נכנס אחד החיילים לעיר.

הגמרא מביאה שנחלקו תנאים בנידון זה: **אָמַר** רַבִּי **אַבָּא** בַּר **זַבְדָּא, פְּלִיגִי** בָּהּ – נחלקו בדבר זה רַבִּי **יְהוּדָה נְשִׂיאָה** וְרַבָּנָן, האם צריך שמירה חזקה כל כך כדי לברר שלא נכנס שום חייל לעיר ולהתיר את נשות הכהנים, **חַד** מהם **אָמַר** כדברי חזקיה, **כָּאן בְּכַרְכּוֹם** שֶׁל **אוֹתָהּ מַלְכוּת**, שהם חסים על בני העיר ואין חשש לאונס, **וְכָאן בְּכַרְכּוֹם** שֶׁל **מַלְכוּת אַחֶרֶת**, שחוששים לאונס. **וְלֹא קַשְׁיָא** לֵיהּ **וְלֹא מִידִי** – ולא היתה קשה לו הקושיא שהקשינו לעיל, מדוע בכרכום של אותה מלכות אין לחשוש שמא ברח אחד מהחיילים ונכנס לעיר, דכיון שאינן מופקרות להן אין חוששים לכך.

וְחַד מהם **קַשְׁיָא** לֵיהּ **כָּל הָנֵי** – הוקשו לו כל אותן קושיות, שנחשוש שנכנס אחד החיילים ללא רשות, ואף בשהניחו משמרות יש לחשוש שמא נתנמנמו חלקם, **וּמְשַׁנֵּי** – ותירץ כדברי רבי לוי לעיל, **כְּגוֹן דְּמְהַדַּר** לֵיהּ לְמָתָא **שׁוֹשִׁילְתָּא וְכַלְבָּא וּגְוָוזָא וְאַוְוזָא,** שבזה אין חשש שנכנס אפילו חייל אחד.

* * *

שנינו במשנה: עיר שכבשוה כרכום, כל הנשים שבתוכה אסורות.

הגמרא מבארת שיש אופן שאין הנשים אסורות: **אָמַר** רַב **אִידִי** בַּר **אָבִין, אָמַר** רַבִּי **יִצְחָק** בַּר **אַשְׁיָאן, אִם** יֵשׁ **שָׁם** – באותה עיר שנכבשה, אפילו **מַחֲנוֹאָה אַחַת** – מקום שאפשר להתחבא בו, כגון חפירה שתחת הקרקע וכיוצא בזה, **מַצֶּלֶת עַל הַכֹּהֲנוֹת כּוּלָּן** – מצילה אותן מלהחשב כטמאות, כיון שאנו תולים שהתחבאו שם.

מסתפקת הגמרא: **בָּעֵי** רַבִּי **יִרְמְיָה**, אם אותה מחבואה **אֵינָהּ מַחֲזֶקֶת** – אין בה מקום **אֶלָּא** לאשה **אַחַת** בלבד, **מַהוּ**, האם גם בזה כל הנשים מותרות. וצדדי הספק הם, **מִי אָמְרִינַן כָּל חֲדָא וַחֲדָא הֵיינוּ הָא** – האם אנו אומרים לגבי כל אחת מהכהנות שבעיר שהיא זו שהתחבאה שם ולא נטמאה, ומספק משאירים את כולן בחזקת טהרה, **אוֹ דִּלְמָא לָא אָמְרִינַן** – או שאין אומרים כן, אלא כיון שודאי לא יכלו כל הנשים להסתתר שם, אין מתירים אף אחת מהן, אלא כולן אסורות.

הגמרא מבררת מדוע אין הדבר פשוט לאיסור. תמהה הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** מִמה ששנינו במסכת טהרות (פ״ה מ״ה), היו **שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא** – שהיו קברים בכל רחבו, והעובר שם מאהיל עליהם ונטמא בודאי, **וּשְׁבִיל אֶחָד טָהוֹר, וְהָלַךְ** אדם טהור **בְּאֶחָד** מֵהֶן, **וְעָשָׂה** – ולאחר מכן **בְּטָהֳרוֹת,** ולאחר מכן **בָּא חֲבֵירוֹ וְהָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַשֵּׁנִי**, שלא הלך בו הראשון, **וְעָשָׂה** – התעסק **בְּטָהֳרוֹת** אחרות, ונמצא שידוע לנו בבירור שאחד מהם הלך בַּשְּׁבִיל הטמא ונטמאו טהרותיו, אך אין אנו יודעים מי הוא מבין שניהם, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם נִשְׁאַל** בבית דין **זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ,** הטהרות של שניהם **טְהוֹרוֹת,** לפי שספק טומאה ברשות הרבים, טהור, ואף שאחת ההוראות ודאי אינה נכונה במציאות, מכל מקום אנו דנים על כל מקרה שבא לפנינו בפני עצמו, וכך דינו. אבל אם הגיעו **שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת** לשאול על טהרתם, הטהרות של שניהם **טְמֵאוֹת,** שהרי אחד מהם ודאי נטמא, ואי אפשר לומר לשניהם יחד שהם טהורים. **רַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין אם באו שניהם יחד ובין אם באו כל אחד לחוד, הרי הטהרות שהתעסקו בהם **טְמֵאִין,** שהרי לא יתכן ששניהם טהורים.

וּבְבִיאור משנה זו **אָמַר רָבָא, וְאִיתֵימָא** רַבִּי **יוֹחָנָן, בְּבַת אַחַת** – אם שניהם שאלו את שאלתם בתוך כדי דיבור, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – בין לרבי יהודה ובין לרבי יוסי, הטהרות של שניהם **טְמֵאִין,** כיון שאי אפשר לפסוק לשניהם בבת אחת שהם טהורים. **בָּזֶה אַחַר זֶה** – אם כל אחד שאל את שאלתו שלא בפני חבירו, **לְדִבְרֵי הַכֹּל** הטהרות של שניהם **טְהוֹרִים,** לפי שאנו דנים על כל אחד בפני עצמו. **לֹא נֶחְלְקוּ** רבי יהודה ורבי יוסי, **אֶלָּא בְּבָא** אחד מהם **לִישָׁאֵל עָלָיו וְעַל חֲבֵירוֹ, מַר** – רבי יוסי **מְדַמֵּי לֵיהּ לְבַת אַחַת,** כיון שבתשובה שישיבו לו בית דין על עצמו, תשתמע גם תשובה לחבירו, שהרי המקרים שוים לגמרי, וכיון שאי אפשר לטהר את שניהם יחד, שניהם טמאים. **וּמַר** – רבי יהודה **מְדַמֵּי לֵיהּ לְבָזֶה אַחַר זֶה,** כיון שאין בית דין משיבים בפירוש על שניהם יחד, אלא אומרים לו רק טהור אתה, ואף שיבין מאליו שגם דין חבירו כך, מכל מקום הרי זה כנשאל רק על עצמו שאפשר לטהרו.

מסיימת הגמרא את הקושיא: **וְהָכָא נַמִּי** – אף כאן, כשיש מחבוא שרק אשה אחת יכולה להיכנס שם, אף אם רק אשה אחת באה לשאול האם טהורה היא, מכל מקום **בֵּיוָן דְּשָׁרֵי לְהוּ לְכוּלְּהוּ** – כיון שמתשובתך שהיא טהורה משתמע שכל נשות העיר טהורות, הרי **בְּבַת אַחַת דָּמֵי** – הרי זה כאילו באה אשה אחת לשאול עליה ועל חברתה, שלרבי יוסי דבר זה נחשב כ׳בבת אחת׳, כיון שמשמעות התשובה היא לכל השאלות יחד, ואם כן במה הסתפק רבי ירמיה, והרי הלכה כרבי יוסי, ואיך יתכן שנטהר כל אשה מחמת שיתכן שהסתתרה במחבוא, והרי כיון שלא יתכן שכולן הסתתרו שם אי אפשר לטהר את כולן.

דוחה הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי כך הדבר בעיניך עתה, לדמות את שני הנידונים, הרי **הָתָם,** בשני שבילין, **בַּוַדַּאי אֵיכָּא טוּמְאָה** באחד מהשבילין, ולכן אי אפשר לטהר את שניהם בבת אחת. אך **הָכָא,** בשבויה, **מִי יֵימַר דְּאִיתַּמֵּי** – מי אמר שבודאי היתה טומאה כל שהיא, והרי כל איסור ׳שבויה׳ אינו איסור ודאי, שאין הדבר ידוע לנו בבירור ששוביה בעלו אותה, אלא שחכמים החמירו לאוסרה מספק, וכיון שאף הנשים שלא הסתתרו במחבוא אינן טמאות בודאי, יתכן שיש לתלות בכל אשה ואשה שהסתתרה במחבוא ואינה בכלל ׳שבויה׳ ומותרת, אף שבתשובה זו יש משמעות היתר לכל נשות הכהנים שבעיר.

* * *

הגמרא מביאה ספק בעיר שיש בה מחבואה: **בָּעֵי רַב אַשִׁי,** עיר שיש בה מחבואה, **וְאָמְרָה** אשה אחת, **לֹא נֶחְבֵּאתִי, וְלֹא נִטְמֵאתִי** – אני מודה שלא הייתי במחבואה, אך אני טוענת שלא נטמאתי, **מַהוּ** – האם היא נאמנת בדבריה. וצדדי הספק הם, **מִי אָמְרִינַן**

'מַה לִּי לְשַׁקֵּר' – יש לאשה זו 'מיגו' המוכיח שהיא אומרת אמת, שהרי אם היא משקרת, מדוע היא אומרת 'לא נחבאתי ולא נטמאתי', היה לה לומר שהתחבאה, ואז ודאי תהיה נאמנת, ומכך שאינה טוענת כן מוכח שהיא אומרת אמת בכך שלא נטמאה. **אוֹ דִלְמָא, לֹא אָמְרִינַן** כאן 'מה לי לשקר', כיון שטענתה אינה מסתברת, שבדרך כלל שבויה נטמאת בידי שוביה.

הגמרא מבררת מדוע אין זה פשוט שאינה נאמנת. שואלת הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא מֵהָהוּא מַעֲשֶׂה** – במה שונה נידון זה מאותו מעשה שהיה, **דְּהַהוּא גַּבְרָא דַּאֲמַר לֵיהּ חַמָּרָא לְחַבְרֵיהּ** – שאדם אחד השכיר חמור לחבירו, **וְאָמַר לֵיהּ** לשוכר, **לֹא תֵּיזִיל בְּאוֹרְחָא דִּנְהַר פְּקוֹד דִּמְהֵימְנָא** – אל תלך עם החמור דרך 'נהר פקוד' כיון שיש שם מים, והחמור יכול למות על ידם, אלא **זִיל בְּאוֹרְחָא דְּגַרְשׁ דְּלֵילְבָא מַיָּא** – לך דרך המקום ששמו 'גרש', שאין שם מים, **וַאֲזַל אֵיהוּ בְּאוֹרְחָא דִּנְהַר פְּקוֹד וּמֵית חֲמָרָא** – והשוכר לא עשה כדבריו, אלא הלך עם החמור דרך 'נהר פקוד', ואכן מת החמור. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא** – בא המשכיר לפני רבא לתבוע את השוכר, **אָמַר לֵיהּ** השוכר, **אִין, בְּאוֹרְחָא דִּנְהַר פְּקוֹד אֲזַלִי** – אכן הלכתי עם החמור דרך 'נהר פקוד', נגד ציווי המשכיר, **מֵיהוּ לָא חָווּ מַיָּא** – אבל לא היו בו מים באותה שעה, והחמור מת באופן ששוכר פטור מלשלם. **אָמַר רָבָא,** השוכר נאמן, כיון שיש כאן סברת 'מַה לִּי לְשַׁקֵּר', **אִי בָּעֵי אָמַר לֵיהּ בְּאוֹרְחָא דְּגַרְשׁ אֲזַלִי** – אם היה רוצה להפטר בטענות שקר היה יכול לומר שהלך עם החמור דרך 'גרש', והיה נפטר, ומכך שאינו אומר כן זו ראיה שדבריו אמיתיים, ואכן לא היו מים בנהר פקוד ומת החמור כדרכו. **וְאָמַר לֵיהּ אֲבַיי לְרבא,** אין השוכר נאמן, כיון ש'מַה לִּי לְשַׁקֵּר' **בְּמָקוֹם** שיש **עֵדִים** נגד דבריו **לֹא אָמְרִינַן,** ואף כאן הרי זה כאילו יש עדים המכחישים את דבריו ואומרים שהיו שם מים, כיון שכולנו יודעים כידיעה של 'עדות' שתמיד מצויים שם מים, ואינו נאמן. ואם כן אין מקום לספיקו של רב אשי, שהרי טענתה 'לא נחבאתי ולא נטמאתי' סותרת את הידוע לנו, שכל אשה שבויה נטמאת, ובאופן כזה לא מועילה נאמנות של מיגו.

דוחה הגמרא: **הָכִי הָשְׁתָּא** – וכי כך נראה בעיניך עתה, שהמקרים דומים, והרי יש חילוק ביניהם, **דְּהָתָם,** במעשה של רבא, **וַדַּאי אִיכָּא עֵדִים דְּאִיכָּא מַיָּא** – ידיעתנו שיש שם מים היא כעדות ברורה, ואינו נאמן להכחיש זאת אפילו במיגו, אבל **הָכָא,** כשאומרת 'לא נחבאתי ולא נטמאתי', **וכי וַדַּאי אִיטַּמּוֹי** [–נטמאה], והרי כל איסור 'שבויה' **חֲשָׁשָׁא הוּא** שחששו חכמים לטומאה וגזרו לאוסרה מספק, אך אין זו ידיעה ברורה שנטמאה, **וּבְמָקוֹם חֲשָׁשָׁא אָמְרִינַן** 'מה לי לשקר', וכיון שיש לה ראיה שדבריה אמיתיים, יש סברא להאמינה.

* * *

הגמרא עוברת לבאר את המשך דברי המשנה. שנינו במשנה: **אִם יֵשׁ עֵדִים** [שלא נטמאה], **אֲפִילּוּ עֶבֶד וַאֲפִילּוּ שִׁפְחָה, נֶאֱמָנִין.**

הגמרא מקשה סתירה ממשנתינו למשנה אחרת. מדייקת הגמרא: **וַאֲפִילּוּ שִׁפְחָה דִּידָהּ מְהֵימְנָא** – משמע שאפילו אם היתה שפחתה מעידה עליה שהיא טהורה, נאמנת, ואין חוששים שמא היא משקרת כדי להתיר את גבירתה. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהִי,** שנינו במשנה בגיטין (עג.), הנותן גט לאשתו ואומר לה שאם ימות יחול הגט למפרע, וכגון שרוצה לפוטרה מייבום, **לֹא תִתְייַחֵד** אשתו **עִמּוֹ** לאחר נתינת הגט, שאם יתייחדו יהא זה 'גט ישן' הפסול, מחשש שבא עליה, **אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים** שיהיו נוכחים עמהם, ומתוך כך לא יבוא עליה, **וַאֲפִילּוּ עַל פִּי עֶבֶד וְעַל פִּי שִׁפְחָה** יכולים הם להתייחד, חוץ **מִשִּׁפְחָתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּהּ גַּס בְּשִׁפְחָתָהּ,** ואינה מתביישת להיבעל בפניה. ועל כל פנים מבואר ששפחתה אינה מפרסמת את מה שהיא רואה, ואפילו אם ישאלוה לא תאמר זאת, שאם לא כן היתה האשה חוששת לנהוג כן בפניה, ומדוע כאן אנו סומכים על כך שאין שפחתה מספרת שנבעלה לגוים להתירה לכהונה, והרי יתכן שנבעלה לגוי ואין שפחתה מפרסמת את הדבר אלא אומרת שלא נבעלה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, בְּשִׁבְוָיָה הֵקֵילוּ חכמים,** והאמינו אפילו לשפחתה, כיון שעיקר איסור שבויה הוא חשש בלבד.

תירוץ נוסף: **רַב פַּפָּא אָמַר, הָא** – מה ששנינו בגיטין ששפחתה אינה מפרסמת את מעשי גבירתה היינו **בְּשִׁפְחָה דִּידָהּ** – של האשה, ושפחתה באמת אינה נאמנת לומר שלא נטמאת, **וְהָא** – מה ששנינו במשנתינו שגם שפחה נאמנת לומר שלא נטמאת, היינו **בְּשִׁפְחָה דִּידֵיהּ** – של בעלה, והרי היא כשפחה של אדם אחר, שאין חשש שתשקר.

מקשה הגמרא על התירוץ השני: **וְכִי שִׁפְחָה דִּידָהּ לֹא מְהֵימְנָא** להעיד שלא נטמאת, **וְהָא קָתָנֵי** בסיפא, **'אֵין אָדָם מֵעִיד עַל עַצְמוֹ',** ומשמע שרק הוא על עצמו אינו נאמן, **הָא** – אבל **שִׁפְחָה דִּידָהּ, מְהֵימְנָא.** מתרצת הגמרא: **שִׁפְחָתָהּ נַמִּי כְּעַצְמָהּ דָּמֵי** – אף שפחת האשה בכלל 'אין אדם נאמן על עצמו', שמתוך שהיא רוצה לטהר את גבירתה הרי היא כמעידה על עצמה.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על סתירת המשניות: **רַב אַשִׁי אָמַר, הָא וְהָא בְּשִׁפְחָה דִּידָהּ** – באמת שתי המשניות עוסקות בשפחתה, **וְהָכָא** בשני המקומות הוא ששִׁפְחָה של האשה **מִיחָזָא חֲזָיָא וְשָׁתְקָה** – רואה את הדברים ואינה מספרת לאחרים, **וּמִילְּתָא דְּשָׁתְקָה מִתֵּירְתָּהּ** – לגבי גט ישן, שאתה רוצה לסמוך על שתיקת השפחה כדי לומר שהאשה לא נבעלה, **לֹא מְהֵימְנָא** – אינך יכול לסמוך עליה ולהאמינה שאם היה בא עליה היתה השפחה אומרת זאת, אלא אנו חוששים שאף שראתה שנבעלה תשתוק ולא תספר כלום, ולכן אסור לאשה להתייחד בפני שפחתה. אבל **הָכָא, דְּשָׁתְקָה אוֹסְרָתָהּ** – במשנתינו, שאם תשתוק ולא תעיד שלא נטמאה, נאסור אותה, שהרי ידוע לנו שנשבית, **מְהֵימְנָא** – נאמנת השפחה אם היא מעידה בפירוש שלא נבעלה.

מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא נַמִּי אָתְיָא וּמְשַׁקְּרָא** – גם בשבויה יש לחשוש שמא תבוא ותשקר לטובת גבירתה, כדי לטהרה. מתרצת הגמרא: **תַּרְתֵּי לֹא עָבְדָה** – אין שפחתה עושה שתי עוולות, גם לשתוק ולהמנע מלומר בפירוש שנטמאה, ועוד להוסיף ולשקר ולומר שלא נטמאה.

הגמרא מביאה דוגמא לכלל זה, שאף אדם העשוי לשתוק ולהמנע מלומר את האמת, אינו עשוי לשקר: **כִּי הָא דְּמָרִי בַּר אִיסָּק** – כמו המעשה שהיה עם מרי בנו של איסק, **וְאָמְרִי לָהּ חָנָא בַּר אִיסָּק** – ויש אומרים שהמעשה היה עם חנא בנו של איסק, שמת אביו והוריש לו את נכסיו, ולאחר זמן **אָתָא לֵיהּ אַחָא מִבֵּי חוֹזָאָה** – בא אחיו ממקום ששמו 'בי חוזאה' **וְאָמַר לֵיהּ** למרי, **פְּלוֹג לִי בְּנִכְסֵי דְּאַבָּא** – תן לי חלק בירושת אבינו. **אָמַר לֵיהּ** מרי, **לָא יָדַעְנָא לָךְ** – איני מכיר אותך, לפי שאביהם הלך ל'בי חוזאה' עם אותו אח בשהיה קטן, וגידלו שם, ועתה לא הכירו רמי ולא ידע אם אכן זהו אחיו. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – בא אותו אח לפני רב חסדא לתבוע את מרי, **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא לאותו אח, **שַׁפִּיר קָאָמַר לָךְ** – טענה טובה אמר לך מרי, **וכִדְכְתִיב** בתורה (בראשית מב ח) **'וַיַּכִּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ',** ופסוק זה **מְלַמֵּד שֶׁנִּצָּא** יוסף מאצלם **בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וּבָא** עתה **בַּחֲתִימַת זָקָן,** ולכן לא הכירוהו אחיו, ואילו הוא הכירם כיון שכשיצא מהם היו עם חתימת זקן, ומוכח שאדם עשוי שלא להכיר את אחיו אם השתנה מראהו וגדל זקנו. ולכן **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא לאותו אח, **זִיל אַיְיתֵי סָהֲדֵי דַּאֲחוֹךְ אַתְּ** – עליך להביא עדים שאתה אחיו, ותוכל ליטול חלק בירושה. **אָמַר לֵיהּ** אותו אח לרב חסדא, **אִית לִי סָהֲדֵי, וּמִסְתַּפֵּינוּ מִינֵּיהּ דְּנֵגְרָא אִלְּמָא הוּא** – יש לי עדים שאני אחיו, אלא שהם יראים להעיד לרעתו של מרי, לפי שהוא אדם אלים.

קיבל רב חסדא את דבריו, **וְאָמַר לֵיהּ** רב חסדא **לְדִידֵיהּ** – למרי עצמו, **זִיל אַיְיתִינְהוּ אַתְּ דְּלָאו אַחוֹךְ הוּא** – לך אתה והבא אתה את אותם עדים, ויאמרו שאין הוא אחיך, או שאינם יודעים שהוא אחיך, ואם לא תביא עדים על כך, יטול חלק בירושה כמותך. תמה מרי על פסק זה **וְאָמַר לֵיהּ** לרב חסדא, **הֵינָא הָכִי** – וכי כך הוא הדין, והרי הכלל הוא **שַׁהְמוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה,** ואני מוחזק בנכסי אבי, והוא רוצה להוציאם ממני, ועליו להביא ראיה שהוא אחיו. **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא למרי, אכן מעיקר הדין טענתך נכונה, אך **הָכִי**

המשך בעמוד רנה

דְּאִינָּא לָךְ וּלְכוּלְּהוּ אַלְמֵי חֲבָרָךְ – כך אדון אותך ואת כל חבריך האלימים במותך, לפי שמחמת אלימותכם חוששים העדים להעיד נגדכם.

מסיימת הגמרא את ראייתה: ולכאורה קשה, מה הועיל רב חסדא בכך שאמר לו להביא עדים שאינו אחיו, והרי כשם שמחמת אלימותו נמנעו מלהעיד לטובת אחיו, הַשְׁתָּא נַמִּי אָתוּ וּמְשַׁקְּרֵי – גם עתה מחמת פחדו יבואו ויעידו שקר שאינו אחיו. אלא מוכח מכאן דַּתְּרֵתֵי לֹא עָבְדִי – אף אדם החרוש מחבירו אינו עשוי לעשות שני עוולות, גם להמנע מלהעיד את האמת, וגם להעיד שקר עבורו, והוא הדין בשפחתה, שאמנם היא עשויה לשתוק ולא לומר את האמת, אך לא לשקר בפירוש, ולכן היא נאמנת בדבריה. מתוך תירוציהם של האמוראים ביישוב המשניות נמצא שהם חולקים בענין נאמנות שפחתה, לרב פפי ורב אשי שפחתה נאמנת, אך רב פפא סובר ששפחתה אינה נאמנת. הגמרא מבררת האם נחלקו בזה תנאים.

מבררת הגמרא: לֵימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שבמחלוקת זו נחלקו התנאים, ששנינו בברייתא, זוֹ עֲדוּת – עדות זו של היתר שבויה, כולם כשרים לה, אִישׁ וְאִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת, אִבְיהָ וְאִמָּהּ, וְאָחִיהָ וַאֲחוֹתָהּ של השבויה, אֲבָל לֹא בְּנָהּ וּבִתָּהּ, וְלֹא עַבְדָּהּ וְשִׁפְחָתָהּ. וְתַנָּיָא אִידָךְ – ואילו בברייתא אחרת שנינו, הַכֹּל נֶאֱמָנִין לְהָעִיד על השבויה שהיא טהורה, ומשמע אפילו בנה ובתה, עבדה ושפחתה, חוץ מֵהֵימָנָה [–ממנה עצמה] וְחוּץ מִבַּעְלָהּ, ומבואר שנחלקו הברייתות אם שפחתה נאמנת.

מבררת הגמרא: שיטתם דְּרַב פַּפִּי וּדְרַב אַשִׁי, ששפחתה נאמנת להעיד עליה, בודאי תַּנָּאֵי הִיא – תלויה במחלוקת, שהרי שנינו בפירוש בברייתא הראשונה ששפחתה אינה נאמנת. אלא דְּרַב פָּפָּא, האומר שאין שפחתה נאמנת, [מִי] לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא – האם יש הכרח לומר שגם דבריו תלויים במחלוקת, או שהוא יוכל לומר שאף שפחתה היא בכלל 'חוץ מהימנה' האמור בברייתא, ששפחתה נחשבת כמותה, או שיוכל ליישב את הברייתא באופן אחר.

מבארת הגמרא: אכן לרב פפא אין הכרח לומר כן, אלא אָמַר לָךְ רַב פָּפָּא, כִּי תַּנָּיָא הָהִיא – מה ששנינו בברייתא השניה ששפחתה נאמנת, הֵיינוּ בְּמִסַּיְּחָה לְפִי תּוּמָּהּ, שלא התכוונה להעיד על היתר גבירתה, אלא מתוך סיפור דבריה הבנו שהיא טהורה, אבל כשבאה להעיד עליה אינה נאמנת.

מביאה הגמרא דוגמא למסיחה לפי תומה: כִּי הָא – כמו מימרא זו, דְּכִי אֲתָא – שכשבא רַב דִּימִי אָמַר, רַב חָנָן קָרְטִינְּגָאָה – מהעיר קרטיגי מִשְׁתָּעֵי – סיפר, מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשְׁתָּעֵי, מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי, בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מֵסִיחַ לְפִי תוּמּוֹ – בלא כונה מיוחדת להעיד, וכך אָמַר, אֲנִי וְאִמִּי נִשְׁבֵּינוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, ולא עזבתיה אפילו לרגע אחד, אלא גם כשיָּצָאתִי לִשְׁאוֹב מַיִם לזמן מועט, עדיין היתה הַיָּתָה נתונה עַל אִמִּי, וכן כשיצאתי לְלַקֵּט עֲצִים היתה הַיָּתָה עַל אִמִּי, וְהִשִּׂיאָהּ רַבִּי לְכְהוּנָּה עַל פִּיו של בנה, כיון שהיה מסיח לפי תומו.

משנה

המשנה מביאה דוגמא לדין ששנינו בסוף המשנה הקודמת (ע"א) ש'אין נאמן אדם על ידי עצמו' להתיר את אשתו: אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב שהיה כהן, וחי בזמן חורבן בית המקדש השני, ולאחר שכבשו האויבים את ירושלים אמר, הָמְעוֹן הַזֶּה – נשבע בבית המקדש, לֹא יָדָה יָדִי של אשתי מִתּוֹךְ יָדִי, מִשָּׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לִירוּשָׁלַיִם וְעַד שֶׁיֵּצְאוּ, ואני עד בדבר שלא נטמאה. אָמְרוּ לוֹ חכמים, אֵין אָדָם מֵעִיד עַל עַצְמוֹ, ואסרו עליו את אשתו כדין 'שבויה'.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא בענין מעשה זה של רבי זכריה בן הקצב: תָּנָא, וְאַף עַל פִּי כֵן – אף שאסרו עליו חכמים את אשתו, מכל מקום לא אסרו לו לדור עמה באותה חצר מחשש שיתייחדו, אלא יְיחֵד לָהּ בַּיִת בפני עצמו בַּחֲצֵרוֹ לדור בו, וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מן החצר, ורבי זכריה שהה שם, היתה יוֹצְאָה דוקא בְּרֹאשׁ בָּגְיָהּ, כדי שלא תשאר אחרונה אחר שיצאו הבנים ותתייחד עם בעלה, וּכְשֶׁהִיא נִכְנֶסֶת לחצר, היתה נִכְנֶסֶת בְּסוֹף בָּגְיָהּ, כדי שלא תכנס ראשונה ותתייחד עמו.

הגמרא מבררת אם מותר לנהוג כן אף עם אשה גרושה: בָּעֵי אַבָּיֵי, מַהוּ לַעֲשׂוֹת בִּגְרוּשָׁה כֵּן – כהן שגירש את אשתו, ואסור לו להחזירה, האם התירו לה לדור עמו באותו חצר, או שחששו שיבואו לידי עבירה.

וצדדי הספק הם: הָתָם – בברייתא, הוּא שהתירו לרבי זכריה בן הקצב לדור עם אשתו בחצר אחת, משום דְּכִשְׁבוּיָה הֲכֵילוּ, שאין זה אלא חשש, והרי מתירים אותה אפילו על ידי עד אחד ואפילו עד פסול. אֲבָל הָכָא, שהגרושה אסורה לכהן מן התורה, לֹא – אסור לה לדור בחצירו. אוֹ דִּילְמָא, לֹא שָׁנָא – אין לחלק ביניהם, אלא אף גרושה רשאית לדור בחצירו.

הגמרא פושטת את הספק מדברי הברייתא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, לֹא תְּנָשֶׂא בְּשִׂנְאָתוֹ – אם נשאת לאחר, לא תגור בשכונתו של בעלה הראשון, שמתוך שמכירה האשה את רמזיו וקריצותיו של בעלה הראשון, יש חשש שיבואו לידי עבירה.